

Bogdan Petriceicu Hasdeu și concepția lingvistică a reprezentanților Școlii lingvistice din Harcov (Kharkiv) (I. Sreznevski, A. Potebnea, P. Zhytetsky)

Sergyi LUCHKANYN

Dacă în Occident, de obicei, se spune că România, limba și literatură română n-au fost prea mult cunoscute în perioada „războiului rece”, la noi, în Ucraina, invers, se traducea mult din limba română, din limba unui popor „frățesc”; sigur, toate traducerile se refereau la operele făcute în conformitate deplină cu „directivele partinice comuniste”, excepțiile fiind rarissime. Au fost la modă studiile comparative, n-a fost ocolită și eminenta personalitate a celebrului scriitor, istoric, lingvist și filolog român Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838–1907) care, după cum se știe, înainte de a se stabili în 1857 la Iași, apoi, în 1863 la București, și-a făcut studiile la colegiile din Vinița, Rovno, Camenița, Chișinău și la Universitatea din Harcov, unde l-a avut coleg pe lingvistul ucrainean și rus Olexandr Potebnea. În manualele române de istoria lingvisticii românești din anii 1950–1960 se scria, bineînțeles, din punct de vedere al ideilor „obsedantului deceniu” despre legăturile între Hasdeu și lingvistica rusă; deși multe dintre aceste rânduri aparțin trecutului, aș vrea măcar puțin să le citesc. În prima ediție a manualului *Scurtă istorie a lingvisticii* (1961) de Al. Graur și L. Wald găsim următoarele aserțiuni ca tributul modei oficiale comuniste de atunci: „Lingvistica științifică a apărut la noi sub influența științei ruse. Primul nostru lingvist în adevărata accepție a termenului a fost B.P. Hasdeu. A studiat la Harkov, unde a fost coleg cu Potebnea... Și-a început activitatea publicistică înainte de neogramatici și continuă unele tradiții anterioare lor, în special idei legate de concepțiile lingviștilor ruși, apoi desigur a adoptat și multe idei ale neogramaticilor” (Graur, Wald 1961: 62). În a doua ediție a acestui manual, peste 4 ani, se scrie mai corect, fără patosul artificial politic: „Hasdeu a folosit cu succes învățătura primită la Universitatea din Harkov, unde studiul limbii era în general legat de studiile de istorie” (Graur, Wald 1965: 67). Și mai departe: „Alături de lingviștii ruși la școala cărora s-a format și cu care a întreținut legături permanente, apoi și sub influența neogramaticilor, Hasdeu a militat pentru o lingvistică istorică” (Graur, Wald 1965: 68). În a treia (definitivă) ediție a manualului de Al. Graur și de L. Wald, din 1977, despre studiile lui Hasdeu la Harcov nu se amintește deloc, e un nou tribut modei. În fosta URSS uneori se scria despre „pagina rusă” a lui Hasdeu, tot din punctul de vedere oficial partinic; în 1971 în limba ucraineană a văzut lumina tiparului chiar cartea de Olexandr Pomaneti *Izvoarele fraternității* (! – S.L.). *B.P. Hasdeu și legăturile romane de est cu Ucraina*, dar în această carte aproape că nu se vorbește despre ideile lingvistice ale lui Hasdeu și ale lui Potebnea, sunt prea multe „sloganuri goale” fără fapte concrete.

După căderea comunismului în România, dărâmarea Uniunii Sovietice și apariția statului ucrainean independent, noi, ucraineni și români, vecinii, știm foarte puțin despre istoria și cultura popoarelor noastre. Cu dispariția ideologiei comuniste au dispărut, din păcate, și cercetările serioase comparative ale legăturilor științifice și culturale româno-ucrainene. În „Magazin istoric” din noiembrie 2008 înaintea vastului articol despre marele istoric și omul politic ucrainean Mihail Hrușevski (1866–1934) se subliniază: „Înainte de a începe lucrul mă întrebam cât de bine sunt cunoscuți corifeii istoriografiei noastre cititorului străin. Suficient de bine, mi-am zis eu, dacă opera lor a văzut lumina tiparului și într-o limbă de circulație internațională. Cu aceeași ocazie, mă întrebam ce știm și noi, românii, despre specialiștii cu renume din Europa de Est, a căror activitate publică și moștenire istoriografică au avut tangențe cu istoria noastră națională; cum ar fi, de exemplu, cazul istoricului și omului politic ucrainean Mihail Hrușevski. Trebuie să recunosc că am eșuat în tentativa de a găsi o lucrare, în limba română, care să-i trateze destinul și opera” (Baidaus 2008: 36).

Se știe bine că Hasdeu, între 1852 și 1856, la Universitatea din Harkov, fondată în 1804–1805, prima universitate modernă pe terenurile Ucrainei contemporane, a urmat studii de drept, „audiind, probabil, și cursuri de filologie și de istorie” (DLR 1979: 425). În cercetările „erei socialiste” se exagera rolul acestei instituții de învățământ superior în formarea concepției lingvistice a lui Hasdeu; e de remarcat că perioada domniei țarului rus Nicolae I (1825–1855) a fost caracterizată printr-o apăsătoare reacție, nu era permis nici un gând liber. Studiile se desfășurau în exclusivitate în limba rusă, chiar și denumirea de „malorusia”, care era folosită în mod oficial pentru „Ucraina” din secolul al XVIII-lea, după încorporarea Ucrainei în Rusia și transformarea acesteia într-o simplă provincie, a început să fie înlocuită cu termenul de „Rusia Sud-Apuseană”. Aș vrea să reamintesc că *rus* era denumirea cetățenilor Rusiei Kieviene, această denumire a fost moștenită de ucraineni ca denumire etnică după cum atestă numele lor medieval în latină: *ruthenus* (*Ruthenorum me esse et libenter profiteor*, – a declarat Stanislav Orichovius-Roxolanus, scriitorul ucrainean din secolul al XVI-lea); pe când statul rusesc, la început se numea *Moscovia* și abia mai târziu, în secolul al XVIII-lea, primește numele *Rusia*. La Universitatea din Harkov, Hasdeu a studiat limba rusă cu scriitorul ucrainean romantic Amvrosii Metlinski (1814–1870), un reprezentant al „Școlii romanticilor din Harkov” în frunte cu Izmail Sreznevski (1812–1880), profesorul Universității din Harkov între 1837–1847, din 1847 – profesorul Universității din Sankt-Petersburg. În anii 1820–1860, ca în toată Europa, la Harkov erau la modă studii de folclor, apăreau culegerile de folclor ale cântecelor populare ucrainene istorice care au demonstrat în fața lumii întregi valoarea și originalitatea culturii poporului ucrainean, capacitatea acestuia de a se dezvolta în ciuda condițiilor vitrege existente. Cum scrie cercetătorul Nicolae Romanenko, Alexandru Hîjdeu, tatăl lui B.P. Hasdeu, a fost coleg de an cu Izmail Sreznevski (presupun că e vorba de anul 1829), a frecventat cercul lui Sreznevski (Hasdeu 1978: 7). Alexandru Hîjdeu a fost primul cercetător al operei ilustrului filozof-iluminist, cugetător, pedagog, prozator și poet ucrainean Hrygorii Skovoroda (1722–1794), discipolii căruia au fondat Universitatea din Harkov. Iar Hryhorii Skovoroda însuși și-a făcut studiile la Academia Movileană din Kiev, a scris, printre altele, și culegerea *Fabule de la*

Harcov în tradiția filozofico-moralizatoare a alegoriilor în proză (în românește v.: Ploaie de stele 2004: 26–41). În *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* se scrie că Al. Hîjdeu „în 1831, în timpul studenției, publică și comentează fragmentele din lucrările filozofului ucrainean G.S. Skovoroda. În presa rusă apar extrase din studiile lui Hîjdeu asupra gândirii tradiționaliste a lui Skovoroda. Hîjdeu este unul din primii cercetători ai operei lui Skovoroda, de care a fost puternic influențat. Îl considera ca pe un geniu socratician al Rusiei, demn să fie relevat contemporanilor. În filozofia lui a aflat o aspirație morală ce ținea la armonizarea cugetului cu misterele eului și ale lumii înconjurătoare. De el a fost înrăurit când a scris despre actul poetic și despre intuiție, explicate prin geneza divină (*Despre calitatea poeziei religioase* – 1830). L-au atras și ideile referitoare la legătura dintre destinul fiecărui popor și individualitatea lui spirituală” (DLR 1979: 439). Vreau să menționez că există un vast studiu despre Hîjdeu ca cercetătorul operei lui Skovoroda, scris de o celebră ucrainistă din România, Magdalena Lászlo-Kuțiuk (v.: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/Mahisterium/MAG_ISSUE8_2002_literaturozn/08_laslo-kytsyuk_m.pdf)

Alexandr Hîjdeu l-a influențat puternic pe fiul său B.P. Hasdeu care se inspira în activitatea sa ca folclorist din cercetările de mitologie comparată și de folcloristică ale lui Izmail Sreznevski, numit de Hasdeu într-o scrisoare din 18/30 ianuarie 1884 ca „neuitatul Sreznevski” (v.: Hasdeu 1978: 25).

Mai multe paralelisme se ivesc între Bogdan Petriceicu Hasdeu și colegul său de la Universitatea din Harcov, Olexandr Potebnea (1835–1891), profesor de filologie rusă la alma mater a sa, întemeietorul școlii lingvistice ruse de la Harcov, despre ale cărui idei lingvistice se scrie în manualele românești de istoria lingvisticii de Al. Graur și L. Wald (v. Graur, Wald 1965: 55–57; Graur, Wald 1977: 113–114), de Emil Ionescu (Ionescu 1997: 56) și de ilustrul filolog ieșean Constantin Frâncu (Frâncu 2005: 150–151). Toate lucrările sale științifice – *Mzsl' i jazyk (Limba și gândirea, Harcov, 1862)*, *Iz zapisok po russkoi grammatike (Din notele de gramatica rusă)* etc. – Potebnea le-a scris în limba rusă, deoarece este considerat de mulți lingviști ca un reprezentant al științei ruse. Dar Potebnea, pur și simplu, n-a avut dreptul să scrie în ucraineană, limba ucraineană a fost interzisă de circulara secretă din 1863 a Ministrului de Interne, Valuev, iar la 18 mai 1876, țarul Alexandr II, aflându-se la odihnă în orașul german Ems, a semnat Ukazul de la Ems, în conformitate cu care „n-a existat, nu există și nu va exista limba ucraineană”, au fost complet interzise publicarea și circulația publicațiilor de limbă ucraineană pe teritoriul Ucrainei din componența Imperiului rus. Cum subliniază profesorul clujean Ioan Semeniuc, „țarismul rus nu a slăbit cu nimic politica sa de deznaționalizare, demonstrând că nici măcar poziția moderată a majorității intelectualilor ucraineni nu este acceptată de guvernanți ruși” (Semeniuc 2006: 180). Despre concepțiile generale de lingvistică ale lui Hasdeu sunt scrise multe pagini în România (v., de exemplu Poghirc 1968: 108–126), chiar și în Europa – am în vedere celebra cercetare *Relațiile dintre lingvistica română și cea europeană* de Helmuth Frisch (Frisch 1995: 194–226), despre Potebnea tot s-au scris și se scrie mult, chiar Institutul de lingvistică din Kiev îi poartă numele. Dar nu există vreun studiu comparat, deși în conformitate cu dezvoltarea generală a curentelor lingvistice în a doua jumătate a secolului al XIX-lea ambii lingviști se preocupau de aceleași

probleme: raportul dintre limbă și gândire, dintre lingvistică și psihologie, de limba poetică, de concurența omonimelor (pentru Potebnea n-au existat cuvinte și construcții polisemantice, ci numai omonime, iar omonimia ar fi trăsătura esențială și specifică a limbii), vedeau în limbă un sistem (cum susține Lucia Wald), această idee a fost preluată de la Wilhelm von Humboldt (Wald 1998: 206) și a fost formulată înainte de Saussure) etc. De exemplu, este foarte răspândită expresia lui Hasdeu că „orice limbă este un tot armonios, în care toate se află în cea mai strânsă corelațiune” (Hasdeu 1974: 52). Păcat că *Principii de lingvistică* de Hasdeu, precum și operele lingvistice de Potebnea nici până în ziua de azi nu sunt traduse într-o limbă străină, rămânând lucrări aproape necunoscute în străinătate (vezi și afirmația lui Frisch 1995: 216). Aș vrea să atrag atenția asupra similitudinii părerilor celor doi mai lingviști despre relațiile dintre limbă și națiune. Este bine cunoscută în România contribuția lui Hasdeu la redșteptarea spiritului eroic, de luptă și de sacrificiu chiar, al românilor, implicarea lui la renunțarea la alfabetul chirilic și adoptarea alfabetului latin în scrierea limbii române. În „România literară” din 2007, cu ocazia împlinirii a o sută de ani de la moartea lui Hasdeu, se subliniază: „Trebuie să remarcăm că, ori de câte ori apărea un atac la adresa istoriei românilor, Hasdeu reacționa prompt și repetat, până ce reușea să aibă câștig de cauză” (RL, 28 septembrie 2007: 18). Iar Olexandr Potebnea, contrar lui Izmail Sreznevski care, în studiile sale, în mod conștient ocolise chestiunile lingvistice politice, a fost primul lingvist ucrainean din epoca modernă care s-a străduit să dea nuanțe politice unor probleme lingvistice, implicându-se în mișcarea de emancipare națională. Potebnea a scris în limba rusă (repet, limba ucraineană în Rusia țaristă a fost interzisă complet între 1863–1905 și în perioada primului război mondial până la 1917) câteva lucrări cu caracter politico-lingvistic care au văzut lumina tiparului numai post mortem: *Limbă și naționalitate* (1895), *Despre naționalism* (1905), câteva recenzii. Lingvistul a fost neliniștit de lipsa dreptului popoarelor Rusiei țariste la studiile în limba maternă, susținând că lipsa învățământului în limba maternă duce la înapoiere politică și intelectuală, devine un izvor al suferințelor. Aceste scrieri sunt actuale și în ziua de azi, și noi, ucrainenii, nu trebuie să repetăm politica de oprimare a dezvoltării culturilor etnice ale minorităților naționale care a existat în imperiile din trecut. Încă o remarcă interesantă: s-au păstrat două scrisori ale lui Hasdeu către Potebnea în limba franceză din 1878 și 1879 (Dvoicenco-Marcova 1959), în care se vorbește despre un cântec ucrainean despre Ștefan cel Mare; Hasdeu se adresează lui Potebnea cu foarte adânc respect: *Très honoré collègue!* (prima scrisoare), *très honoré Monsieur et Collègue!* (a doua scrisoare). Cred că a avut dreptate D. Macrea, susținând, acum 50 de ani, următoarele: „La Harcov, Hasdeu a fost coleg și prieten cu O. Potebnea, marele lingvist rus de mai târziu, cu care a păstrat relații de prietenie și schimburi intelectuale toată viața” (Macrea 1959: 83). Hasdeu a mai scris recenzia *Cântecele istorice ale rutenilor* despre culegerea cântecelor ucrainene, întocmită de profesorii Volodimir Antonovici și Mihailo Drahomanov (v. Hasdeu 1974: 135–146).

Contemporanul lui Hasdeu și al lui Potebnea, continuatorul ideilor lingvistice ale lui Izmail Sreznevski, Pavlo Zhytetsky (1836/1837–1911) a fost un reprezentant al lingvisticii comparativ-istorice, ca și Hasdeu preocupându-se de studiile indo-europene, de istoria limbii naționale; a fost influențat de curentul

neogramatic, dar, ca și Hasdeu, a militat pentru o lingvistică istorică, conform căreia, după cum știm cu toți lingviștii, evoluția limbii trebuie studiată în legătură cu evoluția societății, faptele de limbă trebuie privite ținând seama de realitățile pe care le oglindesc. Iar O. Potebnea a fost un reprezentant clasic al psihologismului lingvistic. Pavlo Zhytetsky și-a făcut studiile la Poltava, la Academia Teologică din Kiev între 1857–1860, înființată de Petru Movilă în 1632, strâns legată de studiile multor români celebri (despre românii și Academia Kievo-Moviliană de-a lungul istoriei am vorbit la Iași în 2007), iar în 1860–1864 a învățat la facultatea de istorie și de filologie a Universității din Kiev. Se știe bine că Hasdeu, în lucrarea sa fundamentală pentru filologia română *Cuvente den bătrâni*, a făcut serioase studii asupra unor fenomene specifice limbii române, a studiat cel dintâi vechile glosare slavo-române etc. În spirit asemănător cu încrederea că limba e o creație istorică strâns legată de viața poporului a scris cercetările sale și lingvistul ucrainean Zhytetsky: *Evanghelia din Peresopnitsa* (o localitate ucraineană) *din secolul al XVI-lea* (1874); *Schițe de istoria sunetelor limbii ucrainene* (1876); *Schițe de istoria literară a limbii ucrainene în secolul al XVII-lea* (1889); *Reflecții despre dumele – cântecele istorice ucrainene* (1893); *Eneida de Ivan Kotliarevsky (1769–1838) în legătură cu privirea literaturii ucrainene din secolul al XVIII-lea* (1900) etc.

Lingvistul ucrainean a arătat științific că după introducerea creștinismului pe teren est-slav (988) aici (pe terenul Ucrainei actuale) funcționau două limbi literare – slavona cu particularități locale specifice și ucraineana livrescă ce a apărut pe baza graiurilor populare vii. E de menționat că în lingvistica română și acum se susține că limba slavonă a avut două redacții: una ucraineano-rusă care a fost răspândită în Evul Mediu în Moldova, și alta bulgară și sârbă, care s-a difuzat în Țara Românească. Limbile slavonă (în redacția ucraineano-rusă) și ucraineana livrescă veche au devenit un factor puternic în dezvoltarea culturală și spirituală a poporului ucrainean. Prima servea biserica ortodoxă, iar cealaltă funcționa de obicei pentru mireni. În ultima limbă, cum a arătat Zhytetsky, sunt scrise cronicile, hrisoavele vechi etc. La sfârșitul secolului al XVI-lea și la începutul secolului al XVII-lea, cărturarii ucraineni mai țineau seama de diferențierea stilistică a acestor limbi. Dar slavona în acești ani s-a îndepărtat de limba fraților Chiril și Metodiu, îmbogățindu-se cu trăsături specifice ale graiurilor locale. Pavlo Zhytetsky scria că ea „a fost puțin înțeleasă pentru popor, oferind și cărturarilor exemple incomode de urmat. Cărturarii aspirau să asimileze studiul livresc literar., – și totuși nu puteau scăpa de influența elementară a limbii populare, care totdeauna pătrundea în slavonă, ca o rază solară luminoasă într-o clădire întunecată dărăpănată” (Zhytetsky 1987: 23). În timp ce limba ucraineană livrescă se apropia de graiul popular din ce în ce mai puternic, structura gramaticală a slavonei devenea tot mai neînțeleasă, mai încurcată. Să ne amintim aici lucrearea lui Hasdeu *Limba slavică la români*, apărută în mai multe numere consecutive ale revistei „Traian” în 1869. „În această lucrare, – scrie Cicerone Poghirc, – Hasdeu studiază o serie de probleme esențiale privind influența slavă la noi, precum: epoca și cauzele introducerii limbii slave la români, importanța «slavo-ecclesiastice» în România, acțiunea limbii oficiale slave asupra celei naționale etc. În continuare, el face analiza unor importante monumente slavo-române, dezvoltându-le în ele tot ce ar putea interesa lingvistica și istoria românească” (Poghirc 1968: 154).

Ca și Hasdeu, în lucrările căruia apar mereu numele tuturor marilor lingviști ai timpului (pentru noi e foarte interesant articolul *Baudouin de Courtenay și dialectul slavo-turanic din Italia. Cum s-au introdus slavismele în limba română*, 1876), Zhytetsky a contribuit la istoria lingvisticii generale cu articolele *Dialogul Kratylos de Platon* (1890) și *Wilhelm von Humboldt în istoria lingvisticii filozofice* (1900), unde sunt explicate teoriile asupra originii graiului existente în lingvistică înainte de Humboldt, sunt descrise pe larg concepțiile filozofice și lingvistice ale celui mai mare lingvist „al tuturor timpurilor”: limba ca un fenomen dinamic, „spirit al poporului”, două funcții esențiale ale limbii: cea de comunicare și cea de formulare a ideilor, relația dintre realitate-gândire și limbă etc.

În încheiere, trebuie să subliniem că există foarte importante legături și vaste paralelisme între culturile română și ucraineană (precum și cu celelalte culturi europene), iar activitatea marilor lingviști și filologi naționali (în cazul nostru – români și ucraineni) chiar și din a doua jumătate a secolului al XIX-lea n-a fost un fenomen izolat, apărut doar în spațiul național, fără înrudiri. Acest fenomen s-a înscris în contextul sud-est european, încadrându-se în ansamblul problematicii cu privire la originea populațiilor care au locuit pe teritoriul dintre Carpați, Nipru, Marea Neagră, Dunăre și Tisa și la proveniența limbilor acestor populații.

Bibliografie

- Baidaus 2008: Baidaus Eduard, *Mihail Hrușevski*, în „Magazin istoric”, noiembrie 2008, p. 36–40.
- DLR 1979: *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei.
- Dvoicenco-Marcova E. 1959: Dvoicenco-Marcova E., *B.P.Hasdeu și A.A.Potebnea*, în „Dnestr” (Nistru), nr.8.
- Frâncu 2005: Frâncu Constantin, *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate până la Saussure*, Iași, Editura Demiurg.
- Frisch 1995: Frisch Helmuth, *Relațiile dintre lingvistica română și cea europeană*, traducere de Marcel Toma, București, Editura SAECULUM I.O.
- Graur, Wald 1977: Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Didactică și pedagogică.
- Graur, Wald 1965: Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Științifică.
- Graur, Wald 1961: Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, București, Editura Științifică.
- Hasdeu 1974: Hasdeu B.P., *Principii de lingvistică*, prefață de S.Berejan, Chișinău, Editura Cartea moldovenească.
- Hasdeu 1978: Hasdeu B.P., *Izbrannoje, sostavlenije i vstupil’ naja stat’a N.N.Romanenko*, Chișinău, Editura Literatura artistică.
- Ionescu 1997: Ionescu Emil, *Manual de lingvistică generală*, Ediția a II-a, revizuită, București, Editura ALL.
- Macrea 1959: Macrea D., *Lingviști și filologi români*, București, Editura Științifică.
- Munteanu 2005: Munteanu Eugen, *Introducere în lingvistică*, Iași, Editura Polirom.
- Onea 2007: Onea Octavian, *Hasdeu la o sută de ani de la moarte*, în „România literară”, nr.38, 28 septembrie 2007, p.18-19.

- Ploaie de stele 2004: *Ploaie de stele. Proză pentru copii și adolescenți*, vol. I. Selecție și traducere de Mircea Lutic, Kiev, ETNOS.
- Poghirc 1968: Poghirc Cicerone, *B.P. Hasdeu – lingvist și filolog*, București, Editura Științifică.
- Romanenko 1959: Romanenko N., *Bogdan Petriceicu Hasdeu, zhizn' i tvorcestvo*, Chișinău, Editura de Stat Cartea moldovenească.
- Semeniuc 2006: Semeniuc Ioan, *Ideea libertății naționale și statale în cultura ucraineană în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Opțiuni politice la popoarele central-est europene în secolul al XIX-lea*: studii, coord. Teodor Pavel, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, p. 167-182.
- Wald 1998: Wald Lucia, *Hasdeu și problemele de teorie a limbii*, în Wald Lucia, *Pagini de teorie și istorie a lingvisticii*, București, Editura ALL, p. 203-208.
- Zhytetsky 1987: Zhytetsky Pavlo, *Narys literaturnoji istorii ukrajinskoji movy v XVII st.*, în Zhytetsky Pavlo, *Vybrani pratsi, filologia*, Kiev, Editura Naukova dumka.

Bogdan Petriceicu Hasdeu та лінгвістична концепція представників Харківської лінгвістичної школи – Ізмаїла Срезневського (1812-1880), Олександра Потебні (1835-1891), Павла Житецького (1837-1911)

У статті розповідається про паралелізми, властиві загальнолінгвістичним концепціям видатного румунського філолога Б.П.Хашдеу та українських лінгвістів XIX століття, діяльність яких пов'язується з Харківським університетом, заснованим 1805 року. Хашдеу був першим румунським мовознавцем, який активно зацікавився сучасною індоєвропейською лінгвістикою, його фундаментальна праця „Principii de lingvistică” становила маленький трактат із загального мовознавства. Загальнолінгвістична концепція Хашдеу створена загалом у молодогораматичному дусі з впливами представника першої хвилі порівняльно-історичного мовознавства Ф.Боппа, Вільгельма Гумбольдта, „біологізму” Августа Шлейхера та психологізму Геймана Штейнтала. Українські філологи XIX ст. – І.Срезневський, О.Потебня та П.Житецький, як і Хашдеу, були палкими патріотами національної мови (стаття „Мова і народність” Потебні), збирали і досліджували фольклор, відзначали значення народної поетичної мови для формування загальнонародної мови, цікавилися проблемами мови і мислення, дитячою мовою. О.Потебня був студентом спершу юридичного, а потім історико-філологічного факультету Харківського університету в 1850-1856 рр., де у ці роки там навчався і Хашдеу, збереглося їхнє листування. У працях Потебні „Мисль и язык” та „Из записок по русской грамматике”, як і в Хашдеу, говориться про взаємозв'язок мови і мислення, системний характер мови (до Соссюра) etc. Дослідження Павла Житецького з історії української літературної мови написано в широкому історико-культурному плані, як і відповідні студії з історії румунської мови Хашдеу. Як і Хашдеу, Житецький високо цінував прогресивні і правильні думки Вільгельма Гумбольдта про мову як діяльність, а не продукт діяльності; Житецький – автор ґрунтовного дослідження „Гумбольдт в історії філософського мовознавства”. Висновок: лінгвістика в Румунії та в Україні другої половини XIX ст. мала чимало спільного, розвивалася в рамках європейської лінгвістичної традиції.

*Universitatea Națională „Taras Sevcenko”
KIEV, UCRAINA*

